

פעילות חינוך בגזרת לחימה

לרשות המפקדים עומד מגוון של כלים חינוכיים מסייעים, אך לא כולם עושים בהם שימוש. סיבה אפשרית לכך: ישנם מפקדים הסוברים כי העיסוק בפעילויות חינוך הוא בגדר מותרות - במיוחד בעת לחימה - ואינם מכירים בחשיבות התרומה של פעילויות אלה לאיכות התפקוד המבצעי של החיילים

רס"ן משה לוי

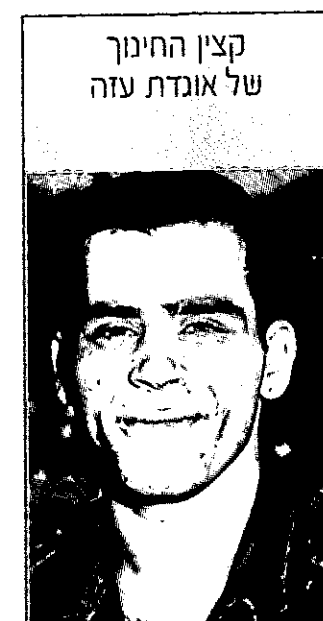
מבוא

זה שלוש שנים נתון צה"ל בלחימה ממושכת ברצועת עזה ובגדה המערבית. המציאות הזאת מעמידה את החיילים בפני סיטואציות וצרכים שלפני כן לא עלו בעוצמות כאלה. גם בלבנון נלחם צה"ל במשך שנים נגד מחבלים ונגד לוחמי גרילה, אך ברצועה ובגדה פועלים משתנים נוספים, שלא היו קיימים בלבנון, כגון משך השהייה של חייל בגזרה מסוימת, האינטנסיביות של הלחימה, החיכוך עם אוכלוסייה אזרחית ועוד. המפקדים והחיילים בשטחים נתונים בעומסי פעילות גדולים מאוד, והאחריות המוטלת עליהם היא עצומה. במציאות הזאת קשה למפקד לממש את כל מרחב אחריותו כמחנך.

עיסוק בפעילויות חינוך (שמבצע המפקד באופן ישיר או שנעזר בכלים שעומדים לרשותו) יכול לסייע לו לעמוד במשימותיו טוב יותר ולשפר את התפקוד של חייליו. במושג פעילויות חינוך הכוונה היא לחינוך משלים ולא

לחינוך בסיסי, שכל מפקד עוסק בו (במודע ושלא במודע). את החינוך המשלים מבצעים המפקדים בסיועם של סגלי החינוך בכל הרמות שנמצאות בגזרת הלחימה (בדרך כלל מרמת הגדוד והיחידה ועד רמת האוגדה) ובאמצעות כלים חינוכיים ותרבותיים שעומדים לרשותם, דוגמת מערכי שיעור, סרטונים שניתן לקיים עליהם דיון, מרצים ומומחי תוכן בתחומים שונים, סיורים, צוותי הווי ועוד. בתחום זה קיים רצף שנע על פני כמה אפשרויות למימוש פוטנציאל העשייה:

■ **המצב האידיאלי:** המפקד יוזם את מרבית הפעילויות, וסגלי החינוך מסייעים לו באמצעות הכישורים והכלים שעומדים לרשותם. יתר על כן, יוזמות של סגל החינוך זוכות לשיתוף פעולה רב מצד המפקד.

קצין החינוך של אוגדת עזה

■ **המצב היותר ריאלי:** סגלי החינוך יוזמים את רוב הפעילויות ומשתמשים בכלים העומדים לרשותם, ואילו המפקד מסכים לפעילות הזאת ומאשר אותה ואף נרתם לסייע לה ולהשתתף בה במידת הצורך.

■ **מצב של אדישות:** לא זו בלבד שהמפקד אינו מתעניין ואינו יוזם, אלא גם אינו נרתם לסייע ליוזמות של סגל החינוך. במקרה הטוב במצב הזה המפקד אינו מפריע לפעילויות שמבצע סגל החינוך עבור חייליו.

הפעלתם של סגל החינוך ושל הכלים החינוכיים אינה דורשת בדרך כלל מהמפקד מאמץ רב, ולמרות זאת ניתן לזהות הבדלים גדולים בין המפקדים בכל הנוגע למידת הניצול של האמצעים החינוכיים האלה שעומדים לרשותם. להבדלים האלה אחראים גורמים אובייקטיביים, דוגמת המאפיינים של גזרת הלחימה, אך גם תפיסותיהם של המפקדים באשר לחיוניות של פעולות החינוך בתוך כלל הפעילויות האחרות.

בגזרה שבה מתנהלת לחימה יהיה תמיד פער בין הצורך לבצע פעילות חינוך רחבה לבין היכולת לממש את הצורך הזה. הסיבה לכך ברורה: בגזרה שבה מתנהלת לחימה מוטל עומס רב על החיילים ועל המפקדים, החיילים עצמם מפוזרים על פני שטחים נרחבים, וקשה מאוד לקבוע מראש זמנים לפעילויות חינוך בשל אירועים בלתי צפויים רבים. הקושי של המפקדים לקיים פעילות חינוך דומה לקושי שלהם לקיים כל פעילות שגרה אחרת, שלכאורה משרתת את המשימה רק בעקיפין ולא באופן מיידי. מדובר בפעילויות דוגמת מסדרים, שיחות, ראיונות וכו'.

אך למרות הקשיים האינהרנטיים הניצבים בפני כל מי שרוצה לקיים פעילות חינוכית בגזרת לחימה ניתן, להערכתנו, לצמצם - לפחות באופן חלקי - את הפער שבין הצורך בעשייה חינוכית רחבה לבין מימוש העשייה הזאת בפועל. עדות לכך היא העובדה שמפקדים שונים באותה גזרת לחימה עושים שימוש שונה באופן משמעותי במשאבי החינוך שעומדים לרשותם.

עיסוק בפעילויות חינוך יכול לסייע למפקד לעמוד במשימותיו טוב יותר ולשפר את התפקוד של חייליו

המפקד כמחנך

המושג "המפקד המחנך" שגור בצה"ל זה שנים רבות, ובאופן טבעי כל מפקד מפרש אותו באופן שונה ומיישם אותו בדרכו שלו. כל מפקד – בין הוא מודע לכך ובין אם לאו – הוא מחנך. בכל פעולה שהוא עושה – או נמנע מלעשות – הוא מחנך, מכיוון שעיקר החינוך במערכת הצבאית מושתת על הדוגמא האישית ועל המסרים שמעבירים המפקדים במודע או שלא במודע. במערכת כזאת החיילים פועלים לאור מסרים (מילוליים ובלתי מילוליים) שמעביר המפקד באופן מודע ובלתי מודע. עם זאת, אף שהדוגמא האישית היא הבסיס לכל פעילות חינוכית, אין להסתפק רק בה, ויש בהחלט מקום לחינוך אקטיבי. לדעתי, המושג "המפקד המחנך" מקפל בתוכו תפיסת עולם שגורסת כי על המפקד

להשתמש במגוון רחב ככל האפשר של כלים חינוכיים ותרבותיים שעומדים לרשותו. זאת כדי שיממש באופן מלא ואמיתי את היכולת שלו לחולל שינויים ולהטמיע בקרב חייליו את הערכים ואת הנורמות שהוא מעוניין בהם.

מאפייני הפעילות בגזרת לחימה

לגזרת לחימה יש מאפיינים אחדים, שמחזקים את הצורך בפעילויות חינוך, תרבות והווי. במהלך הלחימה נקלעים החיילים שוב ושוב למצבים קשים, שבהם עומדים למבחן עליון הערכים ונורמות ההתנהגות שלהם. במאמר שכתב על העימות המוגבל

עוד בהיותו סגן הרמטכ"ל ציין רב-אלוף יעלון ש"אופי העימות – ובעיקר החיכוך הרב עם אוכלוסייה אזרחית – מחייב הנחלת ערכים מוסריים ברמה גבוהה... יש לוודא שהמפקדים מחנכים כך את חייליהם". (מערכות 380-381, דצמבר 2001, עמ' 28)

כאמור, לגזרת לחימה יש מאפיינים ספציפיים. בהמשך המאמר אתייחס לאלה מהם שלהערכתם הם הרלוונטיים ביותר לעשייה החינוכית.

שגרה מבצעית

הפעילות בגזרות הלחימה מאופיינת בשגרה, שלעיתים היא אפורה ושוחקת. מרבית החיילים שפועלים בגזרות אלה מאיישים רוב הזמן עמדות סטטיות במוצבים, במחסומים, בעמדות תצפית וכו'. מעת לעת יוצאים החיילים לפעילות

יזומה ודינמית, אבל מבחינת החייל הבודד מדובר לרוב באירועים מעטים. העובדה שמדובר בפעילות סטטית שחוזרת על עצמה, והעובדה שהפעילות הזאת נמשכת פרקי זמן ארוכים, מגבירות את הסכנה לירידה במתח ובדריכות המבצעית של החייל. למיטב היכרותי, הסוגיה הזאת מעסיקה מאוד את המפקדים. כשמבקשים מחייל לספר על אופי פעילותו בגזרה, והוא משיב שהחוויה העיקרית שלו היא "שמונה בעמדה, שמונה במנוחה במשך שלושה חודשים" – חייבים לקחת בחשבון את המשמעויות של מציאות כזאת.

השפעת החייל הבודד

השפעת החייל הבודד (המכונה לעיתים "החייל הפשוט") על גזרת לחימה בשטחים עשויה להיות קריטית מבחינות רבות. בשונה ממלחמה

קונוונציונלית רגילה, שבה פועלים כוחות גדולים מאוד בתא שטח מסוים, הרי שבגזרות לחימה בשטחים פועלים לרוב כוחות קטנים, מפוזרים מאוד, והאירועים הם נקודתיים ולעיתים קרובות לא מתוכננים. גם במבצעים יזומים של צה"ל היקף הכוחות הוא קטן בהשוואה לסדרי הכוחות המופעלים במלחמה קונוונציונלית. בגזרות הלחימה בשטחים קורה לא אחת שהחייל הבודד הוא שמכריע את הקרב. במילים אחרות: אופן תפקודו ונורמות פעולתו של החייל הבודד הם שקובעים לעיתים קרובות אם היחידה כולה, שאלה הוא משתייך, עמדה

במשימה הגזרתית. (לא אחת מסתיים האירוע עוד לפני שהמפקדים מגיעים לזירה). דוגמא לכך היא החייל הבודד ששומר בעמדה, ועירנותו ומקצועיותו מונעים חדירה לגזרתו. היבט נוסף של השפעת החייל הבודד קשור למורכבות הלחימה ולאופי הפעילות בגזרת לחימה. הרמטכ"ל התייחס לכך במאמרו ב"מערכות": "נושא חשוב שיש להנחיל לחיילים, בלי קשר לגזרת פעולתם, הוא מודעות לתוצאות האפשריות של פעילותם – בעיקר בהתייחס לפגיעה אפשרית באזרחים ולמגע עם נציגים של רשתות התקשורת" (מערכות 380-381, דצמבר 2001, עמ' 28). טעות של חייל או של מפקד זוטור, שיכולה להתרחש במחסום או בעת פיזור התקהלות – כגון ירי מוטעה של נק"ל או התמודדות לא נכונה עם כלי תקשורת – יכולה לגרום נזק מבצעי או תדמיתי כבד מאוד ולעיתים בלתי הפיך. הדוגמאות לכך הן רבות.

המושג "המפקד המחנך" מקפל בתוכו תפיסת עולם שגורסת כי על המפקד להשתמש במגוון רחב ככל האפשר של כלים חינוכיים ותרבותיים שעומדים לרשותו

חיכוך עם האוכלוסייה הפלסטינית

חיילים שפועלים בשטחים באים במגע עם אוכלוסייה פלסטינית בנסיבות שונות, למשל, בעת איוש מחסומים, השתלטות על מבנים לצרכים מבצעיים שונים ופשיטות. החיכוך הזה מעמיד לא אחת את החייל במצב לא פשוט, מכיוון שמצד אחד הוא צריך להתייחס לסכנות, להתרעות ולפוטנציאל הנפיץ שבכל מפגש כזה, ומצד אחר מצפים ממנו שישמור על כבודה של האוכלוסייה האזרחית, שלרובה אין שום נגיעה לטרור, ויימנע מלפגוע בה.

במהלך מגעים האינטנסיבי עם האוכלוסייה עלולים

החיילים במקרים מסוימים להיכשל בתפקודם הערכי ולקבל החלטות מוטעות. ניתן להעלות על הדעת מספר רב של דוגמאות לכך. למשל, בעת הריסת בית של מחבל ייתכן שלא כל החיילים תמיד יבינו את הפסול שבנטילת "מזכרת" מבית כזה, שבלאו הכי עומד להיהרס זמן קצר לאחר מכן. דוגמא נוספת: אמבולנס פלסטיני ובו יולדת מגיע בזמן סגר למחסום ומבקש

לעבור בדרכו לבית-חולים. בפני החייל ניצבת איפוא דילמה קשה בין הרצון לאפשר טיפול רפואי לבין החשש שהאמבולנס משמש להברחת אמל"ח. לא אחת, למרבה הצער, החיילים חווים אובדן של מפקדים או של חברים קרובים, ותחושות הנקם הטבעיות עלולות לבוא לידי ביטוי תוך כדי החיכוך עם תושבים פלסטינים, שלישראל אין שום אינטרס להרע להם.

מעורבות התקשורת

התקשורת הפכה בעידן המודרני לא רק לחלק מהנוף בזירות הלחימה אלא לזירת לחימה בפני עצמה, שחשיבותה אינה נופלת ולעיתים אף עולה על חשיבותה של הלחימה בפועל. פעולותיהם ומעשיהם של החיילים נבחנים לא אחת דרך עדשות המצלמות, ותמונות בלתי מחמיאות עלולות לעיתים לגרום לנזק בלתי הפיך. "על החייל להיות מודע לאפשרות של 'מארב מצולם', כפי שעשו בזמנו בצומת איו"ש". (מדברי הרמטכ"ל – מערכות 380-381, דצמבר 2001, עמ' 29).

תפקוד בצל ויכוח ציבורי

ההתיישובות היהודית ברצועת עזה ובגדה נתונה במחלוקת ציבורית עמוקה מאז החלה לפני 36 שנים. חלק מהמתנגדים

להתיישובות הזאת גם מתנגדים לרבות מהפעולות שנוקט צה"ל בשטחים. בקצה האחר של הקשת הפוליטית ישנם מי שטוענים שבשום מקרה אסור להפעיל את צה"ל לפינוי היאחזויות יהודיות. המחלוקת הזאת חוצה גם את המשרתים בצה"ל, ולצד סירוב לשרת בשטחים כבר נתקלנו גם בחיילים ובקצינים שסירבו לציית לפקודות לפנות היאחזויות יהודיות בלתי חוקיות. לאור זאת הדיון עם החיילים על מקומו של הצבא במדינה דמוקרטית הוא מרכיב חשוב בהבנת המשימה. בעניין זה חשוב שהחיילים יבינו כי במדינה דמוקרטית מבצע הצבא את הוראותיו של הדרג המדיני. לחיילים מותר, כמובן, לדגול בכל קו מדיני שהוא, אך

אסור שהשקפתם תפגע באופן שבו הם מבצעים פקודות חוקיות שקיבלו ממפקדיהם, ואשר מקורן בהחלטות של הדרג המדיני.

חיכוך עם מתיישבים יהודים

החיילים נמצאים במגע יום-יומי עם המתיישבים היהודים בשטחים. הקשר בין המתיישבים לחיילים מתאפיין לרוב בשיתוף פעולה ובסיוע הדדי (אך גם בעניין הזה צריך להזהר, כדי שהקשר לא יגלוש להטפה ולהשפעה פוליטית). אולם כפי שכבר צוין, ישנם מצבים שבהם יכולים החיילים

למצוא את עצמם בעימות עם המתיישבים לא רק על רקע של פינוי היאחזויות לא חוקיות, אלא גם על רקע של חילוקי דעות בגין החלטות מבצעיות (למשל, הטלת מגבלות תנועה או איסור להכניס פועלים פלסטינים).

הגורמים המקשים על החינוך במזרת לחימה

מניתוח המאפיינים של הלחימה בשטחים עולה כי חשוב להסביר לחיילים את מהות משימתם על הקשריה הרחבים, להגביר את הזדהותם עם המשימה, לחזק בקרבם את הערכים הבסיסיים של צה"ל ולשבור – עד כמה שניתן – את השגרה השוחקת.

קיום פעילויות חינוך יכול לתרום תרומה חשובה להשגת היעדים האלה, אך למרות זאת לא תמיד נעשה הדבר. קיימים קשיים שונים שגורמים למפקדים לא לנצל את הכלים החינוכיים העומדים לרשותם. אחדים מהקשיים האלה הם אובייקטיביים, ואחרים קשורים לתפיסה, לסגנון פיקודי ולסדרי עדיפויות. בכל מקרה חשוב להדגיש פעם נוספת שמדובר בפעילות שכונתה קודם לכן "חינוך משלים", דהיינו בפעולות חינוך שהן מעבר למסרים ולדוגמא האישית שנותן המפקד בפעולותיו היום-יומיות (ושהם כשלעצמם בבחינת פעולות חינוכיות משמעותיות).

אסור שהשקפתם של החיילים תפגע באופן שבו הם מבצעים פקודות חוקיות שקיבלו ממפקדיהם, ואשר מקורן בהחלטות של הדרג המדיני

עומסי הפעילות והמציאות המשתנה

בגזרת לחימה נתונים המפקדים בעומסי פעילות גדולים ביותר, שמקשים עליהם מאוד להקצות זמן לעיסוק בפעילות חינוך – גם אם מדובר רק בהפעלת גורמי חינוך העומדים לרשותם. יתר על כן, בגלל אופיה הבלתי צפוי של הלחימה נוצרה התפיסה שאין טעם ואין אפשרות לתכנן פעילויות שאינן מבצעיות מובהקות.

מובן שאסור לעשות הכללות, וישנם לא מעט מפקדים שמצליחים להתגבר אפילו על הקושי הזה, אך באופן כללי גם הם מצליחים לעשות פחות מאשר הצרכים שנגזרים ממאפייני הפעילות.

האוריינטציה הפיקודית

האוריינטציה הפיקודית בגזרת לחימה מכוונת בדרך כלל יותר להפעלת הכוח ולא לבניין הכוח. הסיבה לכך ברורה: סדר היום של המפקדים ושל החיילים עמוס במשימות מבצעיות רבות, והמפקדים עסוקים רוב הזמן באישורן,

פיזור החיילים

הפיזור של החיילים על פני שטח נרחב הוא גורם נוסף שמקשה על פעילות פיקודית חינוכית קלאסית, שבה המפקד נפגש עם כל חייליו ויכול לקיים פעילות חינוך מסודרת. נוסף על הפריסה של החיילים במוצבים רבים, תמיד יהיו חיילים שיהיו בחופשה בגלל אופי הפעילות המבצעית, צורכי הכוננות וסבבי היציאות הביתה. המציאות הזאת מחייבת חשיבה שונה בכל מה שקשור למבנה הפעילויות החינוכיות ולתכנים שלהן. לא לכל המפקדים יש רצון ויכולת להקדיש לכך מחשבה.

סדרי עדיפויות

זהו משתנה סובייקטיבי בעל השפעה מאוד משמעותית, שמשפיע על ההתמודדות עם הקשיים האובייקטיביים. את סדרי העדיפויות קובע בסופו של דבר המפקד על סמך שני קריטריונים מרכזיים: השקפת עולמו הבסיסית וצרכים מיידיים. כל מפקד מגדיר לעצמו את יחסו לחינוך

בביצוען ובתחקורן של פעולות אלה, וכמעט שלא נותר להם זמן לנושאים הקשורים לבניין הכוח – בעיקר אם מדובר בבניין הכוח לטווח הרחוק יותר. כאשר כוח מועבר מפעילות מבצעית לאימונים, ניכר אצל מפקדיו הרצון להספיק לבצע פעילויות רבות ככל האפשר שנתפסות כקשורות לבניין הכוח, ובכלל זה פעילויות חינוך.

ראוי לציין כי מהבחינה הזאת דומה החינוך לתחומים חשובים אחרים של בניין הכוח, כגון האימון הגופני, שאין מי שיחלוק על חשיבותו ועל תרומתו לכשירות המבצעית. גם האימון הגופני – כמו החינוך – נדחק בדרך כלל הצידה במהלך הפעילות בגזרת לחימה. מתברר כי בעת לחימה נוטים המפקדים – בדרך כלל – להקפיד פחות על הכלל הידוע "נפש בריאה בגוף בריא".

על פני רצף שמתחיל ב"רצוי", עובר דרך "חשוב" ומסתיים ב"הכרחי". יחד עם זאת, גם אם המפקד מגדיר את החינוך כ"רצוי" בלבד, הרי אירועים ספציפיים – למשל משבר כלשהו ביחידה – עשויים לגרום לו להתייחס לפעולות חינוכיות, לפחות למשך זמן מסוים, כאל משהו "הכרחי".

על החשיבות שיש לייחס להשקפת העולם של המפקד תעיד העובדה שבאותה גזרת לחימה יכולים לשרת שני מפקדים עם אותן משימות מבצעיות, אך כל אחד מהם ייתן ביטוי שונה לעשייה החינוכית. הסיבה לכך היא שלמרות עומס הפעילות עדיין קיים מרחב תמרון לא קטן, שבו יכול המפקד לפעול בהתאם לסדרי העדיפויות שלו. מפקד המשוכנע ששימוש בכלים חינוכיים ותרבותיים מסייע לשיפור התפקוד של חייליו יקדיש יותר זמן לפעילות חינוכית

ממפקד שאינו מכיר בחשיבות הדבר.

כאמור, בגזרת לחימה קיימים צרכים מבצעיים מסוימים, שיכולים למצוא מענה – בין היתר – בפעולות חינוך. מובן שהעיסוק בפעילות חינוכית אינו המענה היחיד, אלא הוא חלק ממכלול שלם של פעולות שצריכים לבצע המפקד והמערכת כדי להתמודד עם הצרכים הייחודיים.

לרשות המפקד עומדות כמה אפשרויות פעולה כאשר הוא רוצה לקיים פעילויות חינוך לחייליו. אפשרות אחת היא שהוא יעסוק בעצמו בחינוך באמצעות העברה ישירה של מסרים (בתדריכים, בשיחות, במסדרים וכו') או באמצעות מתן דוגמא אישית בפעולותיו. אפשרות אחרת היא שהמפקד יעביר בעצמו פעילויות חינוכיות תוך הסתייעות באנשי

תחומי פעילות מרכזיים שיכולים לשמש בעשייה החינוכית בחזית הלחימה

ידיעת הארץ ומורשת קרב

תרבות וקהילה

הווי ופנאי

החינוך הכפופים לו ובאמצעים שהכין מערך החינוך של צה"ל (למשל, שיעורים בנושאים שונים, דוגמת מורשת קרב). האפשרות השלישית היא שהמפקד יעזור בגורמי חינוך חיצוניים, כגון מרצים, צוותי הווי, ניידות חינוך וכו'. מבחינת המפקד מדובר ב"מוצרי מדף", שאותם הוא מקבל כמות שהם.

תחומי הפעילות המרכזיים בתחום החינוך

קיימים מספר תחומי פעילות מרכזיים, שיכולים לשמש בעשייה החינוכית בגזרת לחימה. מדובר בעיקר בנושאים דוגמת הסברה וערכים, ידיעת הארץ ומורשת קרב, תרבות וקהילה וכן בפעילות הווי ופנאי. חלק מהנושאים האלה, כאמור, יכול המפקד להעביר בעצמו או בעזרת גורמי החינוך העומדים לרשותו, ואילו נושאים אחרים ניתן להעביר באמצעות גורמי חינוך חיצוניים. בכל מקרה, התחומים האלה משרתים מטרות פיקודיות-חינוכיות ותורמים לביצוע המשימות ולתפקוד החיילים. לכל תחום ישנה תרומה ייחודית משלו, ולמספר תחומים יכולה להיות תרומה לעניין תפקודי מסוים.

פעילות הסברה וערכים

פעילויות בתחום ההסברה והערכים יכולות להתבצע בשלוש האפשרויות שצוינו לעיל: בשיחות פורמליות ולא פורמליות של המפקד, באמצעות פעילויות שמקיים המפקד בסיוע כלים חינוכיים שעומדים לרשותו (דוגמת מערכי הסברה וניתוחי אירוע בשילוב דיונים) ובאמצעות גורמי חינוך חיצוניים (כגון מרצים אורחים). העיסוק בפעילויות הסברה וערכים יכול לשרת מטרות אחדות ולתרום לתפקוד החיילים בכמה מישורים:

- התמודדות טובה יותר של החיילים עם דילמות ערכיות.
- חיזוק ערכים שחשובים ללחימה (דבקות במשימה וחתירה לניצחון, רעות, משמעת, טוהר הנשק וכו').
- חיזוק מעמדו של המפקד בעיני חייליו בכלל וחיזוק מעמדו כדמות ערכית ואינטלקטואלית בפרט.
- הבנה מעמיקה ורחבה יותר של החיילים את המשימה על כל הקשריה ומורכבותה.
- העלאת ההזדהות של החיילים עם המשימה.
- טיפוח חיילים חושבים בעלי כושר שיפוט.

פעילות בתחומי מורשת הקרב, ידיעת הארץ והיכרות עם הגזרה

פעילות בתחום מורשת הקרב וידיעת הארץ והעברת מידע על גזרת הפעולה יכולות להתבצע על-ידי המפקד עצמו בסיוע של גורמי חינוך או באמצעות גורמי חינוך חיצוניים (מדריכי ידיעת הארץ, מדריכים של האתרים עצמם, מפגשים עם לוחמים וכו'). העיסוק במורשת קרב ובידיעת הארץ ולימוד הסביבה שבה פועלת היחידה יכולים לשרת כמה מטרות ולתרום לתפקודו של החייל בגזרת הלחימה בכמה מישורים:

- חיזוק ההבנה המרחבית-גיאוגרפית של תא השטח שבו פועל החייל.
- חיזוק ההזדהות עם המשימה.
- חיזוק ערכים בכלל וערכי לחימה בפרט.
- חיזוקה ופיתוחה של החשיבה הצבאית.
- חיזוק רוח הלחימה.
- חיזוק הקשר לצה"ל ולמדינה.
- חיזוקה של דמות המפקד בעיני חייליו.

פעילות תרבות והווי

פעילות התרבות וההווי מתבצעת בעיקר על-ידי גורמים חיצוניים, כגון צוותי הווי, אמנים במילואים, ניידות חינוך, מרצים ועוד. בגזרת לחימה עלולה השגרה להקשות על יכולתם של החיילים לשמור על מתח ועל דריכות מבצעית. יתר על כן, הפעילות מאופיינת בלחצים גדולים, וחשוב לאפשר לחיילים לתת פורקן ללחצים האלה. לכן לפעולות התרבות וההווי יש ערך מוסף גדול יותר בגזרת לחימה בהשוואה לערכן של הפעולות האלה בסיטואציות אחרות שבהן פועלים החיילים. מדובר בפעולות שיש להן תרומה ישירה לתפקודו של החייל, למצב רוחו, למוטיווציה שלו וליכולתו לפרוק לחצים. מעבר לכך מדובר בפעולות שמבחינת המפקד הן הקלות ביותר לביצוע, ומבחינת החייל הן – בדרך כלל – אטרקטיביות. פעילות התרבות וההווי

יכולה לשרת כמה מטרות ולתרום לתפקודו של החייל בגזרת לחימה בכמה מישורים:

- גיבוש קבוצתי.
- חיזוק המוטיווציה ורוח הלחימה.
- הפגת לחצים שבהם נתון החייל.
- חיזוק מעמדו של המפקד כמי שדואג לרווחת חייליו.

פעילות משותפת עם הקהילה

המשימה בגזרת לחימה מוגדרת במונחים של הגנה על תא שטח ועל אוכלוסייה, ולפיכך יש לפעילות המשותפת עם הקהילה ערך מוסף משימתי מעבר לחשיבותה הערכית הכללית. הפעילויות הללו אינן מתבצעות בדרך כלל באופן ישיר על-ידי המפקד, אבל חשוב שהוא יזום אותן ואף ישתתף בהן. יחד עם זאת חשוב להקפיד שהפעילויות המשותפות לא יגלשו לנושאים פוליטיים. הפעילות

עם הקהילה יכולה לשרת כמה מטרות ולתרום לתפקודו של החייל בגזרת הלחימה בכמה מישורים:

- הזדהות טובה יותר עם המשימה.
- היכרות עם האנשים עשויה לחזק את המוטיווציה לביצוע המשימות.
- יציאה מהשגרה.
- אם הפעילות מלווה בתרומה כלשהי לקהילה, היא מחזקת ערכים דוגמת רעות והתנדבות.
- מערכת יחסים טובה יותר בין החיילים למתיישבים.

לפעילות המשותפת עם הקהילה יש ערך מוסף משימתי מעבר לחשיבותה הערכית הכללית

קיימים תחומים חינוכיים נוספים שבהם עוסק המפקד (כאמור, באופן ישיר או בסיועם של גורמים חיצוניים) כגון השכלה וקליטת עלייה. אלה תחומים שיש להם תרומה

חשובה מאד לאיכות תפקודו של החייל, וגם בהם חשוב ומומלץ לעסוק, אך אני ביקשתי להתמקד בתחומים שהקשר שלהם למאפיינים של גזרת הלחימה הוא מובהק ומיידי.

סיכום

לרשות המפקד עומדים כלים מגוונים כדי להתמודד עם הקשיים ועם הבעיות שעשויים לפגום בתפקוד החיילים בגזרת לחימה. אחד הכלים החשובים הוא מימוש הווייתו כמחנך ושימוש בכלים חינוכיים ותרבותיים שעומדים לרשותו. להערכתו, אין מפקד שיחלוק באופן עקרוני על תרומתה של פעילות החינוך לתפקודם של חייליו, ומעטים הם המפקדים שאינם מכירים את מרבית כלי החינוך שעומדים לרשותם. עם זאת, בפועל ניתן למצוא הבדלים משמעותיים מאוד באופן שבו מממשים המפקדים את המשאבים החינוכיים שעומדים לרשותם.

העיסוק במורשת קרב ובידיעת הארץ ולימוד הסביבה שבה פועלת היחידה יכולים לשרת כמה מטרות ולתרום לתפקודו של החייל בגזרת הלחימה בכמה מישורים

לעולם יהיה פער בין הרצוי למצוי בתחום החינוך – בעיקר בגזרת לחימה שמאופיינת בקשיים אובייקטיביים רבים – אך עם זאת ניתן בהחלט להשפיע על הרמה, על התכנים ועל ההיקף של המצוי. ההבדל בין המפקדים נובע, להערכתו, מהתפיסה של כל מפקד את התועלת הפיקודית, המנהיגותית והמשימתית שהוא יפיק (בעיקר בטווח הזמן המיידי) מהשקעת תשומת לב ואנרגיה בפעילויות חינוך. ככל שהמפקד יהיה סבור שלפעילות החינוך יש – מעבר לתרומה הערכית – תרומה חשובה ומשמעותית לתפקוד טוב יותר של חייליו במישורים השונים, כך הוא יזום ויאפשר יותר פעילויות שאינן קשורות, לכאורה, באופן מובהק למשימה. להערכתו, מפקד שיתייחס לחינוך ולכלי החינוך שעומדים לרשותו לא רק כאל משהו ש"נחמד שיש אותו" (nice to have) ולא יסתפק רק במסרים חינוכיים שמובלעים בעשייתו השוטפת (שהם חשובים כשלעצמם), אלא יראה בחינוך משהו הכרחי (must have) ויפעל בהתאם – בעצמו או באמצעות גורמי חינוך וכלי חינוך שעומדים לרשותו – יצליח טוב יותר לבצע את המשימות שמוטלות עליו ויוכל להביא לתפקוד טוב יותר של חייליו.

